

Fordítás, tolmácsolás, értelmezés - Tudományos ülészek

2016/11/24 - 2016/11/25

2016/11/04

17. Tudományos Ülésszakára készül az Országos Széchényi Könyvtár, amelyet 2016. november 24-25-én tartunk könyvtárunk Dísztermében. A plenáris előadásokat kiváló meghívott előadók: Nádasdy Ádám, Somfai László és Eisemann György fogják tartani.

Az Országos Széchényi Könyvtár Tudományos Ülésszakát 2000 óta évente, hagyományosan az intézményi alapítási évfordulón rendezi meg a nemzet könyvtára. Az intézmény idén 214 éves, s a belső megemlékezésen kívül nyilvános programot is kínál az érdeklődők számára.

Rangos plenáris előadók, s tudományos munkájukban kiemelkedő kollégáink előadását hallgathatják meg az eseményre látogatók. A 2 napos konferencia nyilvános és ingyenes, öt szekciójának programja a mellékletben elérhető.

Idei meghívott plenáris előadóink:

- **Nádasdy Ádám,**
- **Somfai László,**
- **Eisemann György**

Mellettük a nemzeti könyvtárban dolgozó közel [70 kutató](#) [1] (akadémikus, MTA-doktor, PhD-doktor és doktorandusz, fiatal kutató) közül huszonegy előadó filológiai kérdéseket megoldó, áttekintő vagy vitaindító gondolatait hallgathatják meg az érdeklődők a *Fordítás, tolmácsolás, értelmezés* fogalomhármásának tematikáiban.

A nap folyamán a Tudományos Ülésszak programja mellett a könyvtár [kiállításai](#) [2] is ingyenesen látogathatók.

Ezen a napon a könyvtár díjmentes napi jeggyel is látogatható, továbbá a [beiratkozni](#) [3] szándékozók féláron válthatnak éves olvasójegyet.

Ajándékboltunkban egyes kiállítási katalógusok és kiadványok kedvezményesen vásárolhatók meg.

AZ ÜLÉSSZAK PROGRAMJA

2016. november 24. csütörtök

09:00-09:15 – Boka László tudományos igazgató köszöntője

I. szekció: Nyelvi és irodalmi fordítás (elnök: Sirató Ildikó)

09:15-09:45 – Plenáris előadás –Nádasdy Ádám: Archaizmus és modernizmus az Isteni Színjáték magyar fordításában

09:45-10:05 – Rózsafalvi Zsuzsanna: Babits fordítási dilemmái Dante hat sora kapcsán

10:05-10:25 – Kovács Eszter: Jegyzetek Václav Budovec Antialkorán című művének magyar fordításához

10:25-10:45 – vita, kávészünet

10:45-11:05 – Szabóné Kozma Katalin: Die erzählende Mutter (Az elbeszélő anya), Die frohen Abende (Az elbeszélő atya). Jakob Glatz gyermekkönyveinek magyar fordításai

11:05-11:25 – Hoffmann Gizella: Rövid Historiája Az Cseh Országi Ecclesiák üldöztetésének... Comenius Historia persecutionum Ecclesiae Bohemicae című műve magyar fordításainak (1665-1795) kéziratairól

11:25-11:45 – Mann Jolán: Enver Čolaković (1913-1976) műfordításai írói hagyatékának tükrében

11:45-13:30 – vita, ebédszünet

II. szekció: Fordítás és értelmezés a zenében (elnök: Mikusi Balázs)

13:30-14:00 – Plenáris előadás – Somfai László: Fordítás? Értelmezés? Az átírat problematikája Bartók életművében

14:00-14:20 – Kelemen Éva: Ahogy tetszik... Farkas Ferenc kísérezzenéi a Nemzeti Színház 1930-as évekbeli Shakespeare-felújításaihoz

14:20-14:40 – Mikusi Balázs: La finta Mirandolina: Hevesi Sándor Mozart-mentőexpedíciója

14:40-15:00 – Illyés Boglárka: Traduttore, traditore? Massenet Werther című operájának magyar változatai

15:00-15:20 – vita, kávészünet

III. szekció: Esemény és interpretáció (elnök: Mikusi Balázs)

15:20-15:40 – Simon Bernadett: „Nagy ünnep lesz ez!” A Millenniumi Kiállítási Értesítő című lap ígérete

15:40-16:00 – Ungváry Krisztián: Furcsa pár. Carl Lutz és Karl Pfeffer-Wildenbruch levélváltásuk tükrében

16:00-16:20 – Tabajdi Gábor: Felülírt szavak. A kereszténység és a demokrácia értelmezései Magyarországon (1945-1989)

16:40-16:50 – vita

2016. november 25. péntek

IV. szekció: Mítoszok, toposzok, kommentárok (elnök:Rózsafalvi Zsuzsanna)

11:00-11:30 – Plenáris előadás – Eisemann György: A Tristan zenéje Thomas Mann elbeszélésében és Kosztolányi Dezső fordításában

11:30-11:50 – Tüske László: Arisztotelész Poétikája a középkori muszlim művelődéstörténetben

11:50-12:10 – Dalloul Zaynab: Janus Pannonius antik reminiscenciái a Carmen pro pacandaltalia című dicsköltményében

12:10-12:30 – Bíró Csilla: Coelius Gergely pálos szerzetes Énekek énekekommentárja mint a bibliai hermeneutika egyik példája

12:30-12:50 – Sárközy Réka: Megkísérelt engesztelés

12:50-14:00 – vita, ebédszünet

V. szekció: Kép és szöveg intermedialis kapcsolata (elnök: Rózsafalvi Zsuzsanna)

14:00-14:20 – Boreczky Anna: Epizódok Apollonius király históriájának középkori hagyományozódás-történetéből. Szövegváltozatok és képi elbeszélések

14:20-14:40 – Patonai Anikó Ágnes: Mozikánon. Megfilmesített magyar irodalmi művek az első világháború elején

14:40-15:00 – Csillag Katalin: Képfordítás

15:00-15:20 – vita, kávészünet

15:20-15:40 – Vasné Tóth Kornélia: Képbe karcolt költészet: egy Kosztolányi vers ex librisen

15:40-16:00 – Miksó Péter: Esemény és poszthumán Kassák Lajos Misilló királysága című művében

16:00-16:20 – Tasnády Attila: Karc és betű. A Képcsarnok Vállalat szépirodalmi témájú metszetei az 1960-as években

16:20-16:40 – vita, zárszó

[Az esemény plakátja](#) [4]

[Az esemény Facebook oldala](#) [5]

REZÜMÉK

I. szekció: Nyelvi és irodalmi fordítás

Nádasdy Ádám: *Archaizmus és modernizmus az Isteni Színjáték új magyar fordításában*
Nemrég készítettem el Dante Isteni Színjátékának új magyar fordítását (Magvető Kiadó, 2016). Előadásomban megvizsgálom, milyen mértékben használtam – nem mindig tudatos tervezés eredményeképp – archaizmusokat (*ily, tán, pór, kigyúlt*) illetve neologizmusokat (*grammnyi, sport, szorong, önbizalom*). E példák segítségével azt az elvi kérdést mérlegelem: egy nagyon régi (700 éves) szöveg fordításakor kell-e, lehet-e archaizmusokat illetve modernizmusokat használni? Mit vár az olvasó, mit szeretne a szerző, mit sugall a mű?

Rózsafalvi Zsuzsanna: *Babits fordítási dilemmái Dante hat sora kapcsán*
Babits 1920-ban fejezte be Dante *Purgatórium*ának fordítását, melyet a Révai Testvéreknél jelentetett meg. A fordító *Dante hat soráról* című esszéjében a *Purgatórium* nyolcadik énekének első hat sora kapcsán veti össze a korábbi fordításkísérleteket – Angyal Jánosét, Szász Károlyét –, s mutatja be a kortársak javaslatait. Előadásomban Babits ezen esszéjében és más fordítói előszavaiban megfogalmazódó módszertani dilemmákat vizsgálom meg.

Kovács Eszter: *Jegyzetek Václav Budovec Antialkorán című művének magyar fordítása mellé*
Évek óta dolgozom Václav Budovec *Antialkorán* című művének magyar fordításán, és reményeim szerint jövő év elején napvilágot lát majd egy kis magyar nyelvű szemelvénygyűjtemény a cseh humanista irodalom ezen nagyszerű alkotásából. Václav Budovec II. Rudolf császár követének kísérőjeként évekig Konstantinápolyban élt, hazaérve fent említett könyvében összegezte tapasztalatait a törökök szokásairól és vallásáról. Célja az volt, hogy felhívja a cseh emberek figyelmét a törökveszély komolyságára, és lelkesebb harcra ösztönözze őket. Egyszerre értékes történeti forrás és a cseh irodalom egyik gyöngyszeme, amely komoly kihívások elé állítja a fordítót. Egyrészt különleges, kifejezetten Budovecre jellemző szókinccse, másrészt gazdag szimbolikája miatt. Budovec bátran használja a nyelv adta lehetőségeket arra, hogy a sorok közt is elrejtse üzenetét. A fordítás során tapasztalt érdekességekről szeretnék előadásomban beszámolni.

Szabóné Kozma Katalin: *Die erzählende Mutter - Az elbeszélő anya, Die frohen Abende - Az elbeszélő atya. Jakob Glatz gyermekkönyveinek magyar fordításai*
Jakob Glatz (1776-1831), szepességi születésű evangélikus lelkész és pedagógus korának egyik legnépszerűbb írója volt, aki hírnevét részint a gyermekeknek szánt, népszerű elbeszéléseinek köszönhette. Történeteinek a célja a szórakoztatáson túl az erkölcsi nevelés és a nyelv művelése is

volt. Céлом Jakob Glatz fordításban is megjelent olvasmányainak az összevetése a magyar kiadásokkal, melyek legtöbbje az 1840-es években Szívós Mihály, református lelkész és Becser Soma fordításában, pontosabban átdolgozásában jelent meg. Az előadás során megvizsgálnám a német és a magyar nyelvű kiadásokat, egybevetném azokat, milyen eltérések, hangsúlybeli eltolódások találhatók meg bennük, melyek a kihagyások és átírások révén jöttek létre. Mivel Glatz ezen könyveit kifejezetten nevelő szándékkal írta, a vizsgálódás legérdekesebb kérdése az lenne, hogy az általa preferált, a történeteiben megjelenített erények, illetve elítélt tulajdonságok a magyar fordításokban is ugyanolyan hangsúllyal jelentek-e meg.

Hoffmann Gizella: Rövid Historiája Az Cseh Országi Ecclesiák üldöztetésének... *Comenius Historia persecutionum Ecclesiae Bohemicae című művének ismert és ismeretlen magyar fordításainak kéziratairól (1665?-1795) (Kutatási beszámoló)*

Az előadás Comenius műve magyar fordításainak hét kéziratát mutatja be, az egy lappangó kézirat kivételével autopszia alapján, megkísérelve a kéziratok családfájának rekonstrukcióját, a fordítások egymáshoz való viszonyát elemezve.

Három kézirat az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található, egyikük ismeretlen. S ismeretlen (elfeledett) az a kézirat is, amely jelen ismereteink szerint az első magyar fordítás lenne, s amely ugyan 19. századi másolat, de egy 1714-ben íródott fordítása Comenius Historia persecutionum című művének.

Mann Jolán: *Enver Čolaković (1913-1976) műfordításai írói hagyatékának tükrében*

Enver Čolaković (1913-1976) félig magyar, félig bosnyák származású, de a horvát kultúrához szorosan kötődő és abban élő író, költő, a magyar irodalom máig legjelentősebb horvát műfordítója volt. Különösen jelentősek a magyar lírafordításai. Témaválasztásom apropója, hogy az OSZK Kézirattára az NKA Ithaka-programján sikerrel pályázott Enver Čolaković magyar vonatkozású hagyatékának megvásárlására, amely várhatóan hamarosan meg is érkezik a nemzeti könyvtárba. A hagyaték mintegy hat évszázadot felölelően a 15-20. századi magyar irodalom kiemelkedő alkotóinak lírai és prózai műveiből készült, mind ez idáig kéziratban maradt nagyszámú horvát nyelvű műfordítás. Kiemelkedő fontosságú az önálló kötetként előkészített, máig kiadatlan negyvennégy Ady-vers fordítása. Ezen kívül további kincseket ígérnek a magyar nyelvű kéziratok (a műfordítások forrásdokumentumai) és levelezés (magyar írók Enver Čolakovićhez írt levelei) is.

[vissza a programhoz](#)

II. szekció: Fordítás és értelmezés a zenében (elnök: Mikusi Balázs)

Somfai László: *„Fordítás? értelmezés?” Az átírat problematikája Bartók életművében*

Egy zenemű átírata némi joggal hasonlítható a szöveges műalkotásból készülő fordításhoz: jobban vagy gyengébben sikerült értelmezése az eredetinek. Bartók Béla műveinek jegyzékében jelentős számú az ilyen vagy olyan okból maga készítette átírat: zongorazeneből zenekari mű, szimfonikus alkotás átírata (vagy zongorakivonat), felkérésre fogalmazott alkalmi átdolgozás, saját pianista repertoárjának bővítésére írt változat stb. Bartók oeuvre-jében a szerzői átírat/átdolgozás esetenként az ideális forma megtalálása; nem kevesebbszer csupán alkalom-szülte változat, amely nem ér fel az eredetihez; s néhány átíratáról tévesen hisszük, hogy azokat nyilvános hangverseny-előadásra szánta Bartók.

Kelemen Éva: *Ahogy tetszik... Farkas Ferenc kísérezenei a Nemzeti Színház 1930-as évekbeli Shakespeare-felújításaihoz*

Ismeretes, a Shakespeare-kánonba foglalt harminchét alkotás mintegy felében igen fontos szerepe van a zenének. Napjaink kutatói közel kétezer zenéhez kapcsolódó utalásra akadnak a darabokban, melyek között több mint száz dal szövege is szerepel, nem egy konkrét idézet formájában. A színművekben bolondok, apródok, koboldok és tündérek énekelnek; szolgák, csavargók muzsikálnak: a reneszánsz Anglia népszerű zeneszerzőinek, többek között Robert Johnsonnak vagy Thomas Morleynak a dallamai szólalnak meg. Azonban az író, aki a művészi kifejezés hatásos eszközének tekintette a zenét, aligha gondolt arra, hogy színdarabjai az utókor számtalan zeneszerzőjét ösztönzik majd komponálásra. A 18. század végétől kezdődően napjainkig számos opera, balett,

zenekari szvit, kórusmű, dal született Shakespeare szövegekre; a színházi előadásokhoz egyre újabb és újabb kísérőzenék készültek, s a drámaíró személye ugyancsak több interdiszciplináris alkotásnak vált ihletőjévé. Ebbe a sorba illeszkednek Farkas Ferenc munkái is, aki 1935 és 1940 között a Nemzeti Színház több Shakespeare-felújításhoz komponált kísérőzenét. Az előadás – elsősorban az OSZK Zeneműtára Farkas-hagyatékának bőséges forrásaira támaszkodva – egyfelől arra keresi a választ, vajon a komponista művészileg hogyan értelmezte, s milyen zenei eszközökkel támogatta a többnyire Szabó Lőrinc szövegfordításain alapuló, Németh Antal által rendezett előadásokat. Másfelől pedig az áll vizsgálódásom középpontjában, hogy hogyan érvényesültek (érvényesültek-e) Farkas saját, „önálló” alkotói gondolatai az e zenékből készült, a hangversenyek nyilvánossága elé szánt átirataiban.

Mikusi Balázs: *La finta Mirandolina*: Hevesi Sándor Mozart-mentőexpedíciója

Míg a Mozart életének utolsó évtizedében komponált operák ma is rendszeresen megszólalnak a világ operaszínpadain, a korábbi színpadi művek előadásai inkább csak kuriózumszámba mennek. E mellőzés oka korántsem egyszerűen a tizenéves komponista zenéjének viszonylagos „éretlensége”, hanem legalább annyira a megzenésítések alapjául szolgáló librettóknak a mai dramaturgiai elvárásokkal való összeférhetetlensége is. Az 1775-ben Münchenben bemutatott *La finta giardiniera* című opera budapesti bemutatója különösen világosan tükrözi a recepció e kettősségét: az 1912 és 1914 között az Operaház főrendezőjeként működő Hevesi Sándor 1924-ben (immár a Nemzeti Színház igazgatójaként) azzal a szokatlan megoldással próbálta Mozart zenéjét „megmenteni” a budapesti közönség számára, hogy azt az eredeti librettó helyett egy Carlo Goldoni *A fogadósnő* című vígjátékán alapuló – s így az eredeti cselekvényre csak nyomokban emlékeztető – új magyar szöveggel adta elő. Az előadás ezt a radikális „fordítást” elemzi, különös tekintettel a sajátos dramaturgiai kísérlet korabeli fogadtatására.

Illyés Boglárka: *Traduttore, traditore? Massenet Werther című operájának magyar változatai*

Massenet 1885–1887 között komponált *Werther*-t a zeneszerző hazájában is némi késéssel fogadta be a közönség, Budapestre pedig csak mintegy száz év múltán érkezett el az opera: a Bánffy Miklós intendantúrája idején tervezett, ám végül elmaradt premiért követően az Operaház 1984 és 1988 között fordításban játszotta, majd 2015 őszén – immár eredeti nyelven – újra műsorra tűzte a „lírai drámaként” meghatározott dalművet. Goethe 18. századi levélregényének francia opera-adaptációjában az alapléműhöz hasonlóan kitüntetett szerepet kap a természet szubjektív interpretációja, illetve a fordítás mint produktív olvasás, illetve értelmezés; elemzésünk alapján ugyanakkor megkérdőjelezhetetlennek tűnik a mű autonómiája. Előadásomban vizsgálom a kulturális, társadalmi és politikai kontextus befolyását a különböző változatok vonatkozásában, másrészt az egyes fordításszövegek lehetséges szerepét az opera magyarországi értelmezésében és megítélésében.

[vissza a programhoz](#)

III. szekció: Esemény és interpretáció (elnök: Mikusi Balázs)

Simon Bernadett: *„Nagy ünnep lesz ez!” A Millenniumi Kiállítási Értesítő című lap ígérete*

Magyarország 1896-ban ünnepelte a honfoglalás ezeréves évfordulóját, melynek kiemelkedő eseménye a Városligetben megrendezett Millenniumi Ezredéves Országos Kiállítás volt. Kihasnálva a millennium okozta felfokozott hangulatot, az ünnep alkalmából 11 újságot adtak ki, melyeknek egy része üzleti vállalkozás eredményeként jött létre (például *Millenniumi Lapok*, *Millenniumi Ujság*), míg akadt olyan is, melyet a kiállítási igazgatóság adott ki (például *Kiállítási Ujság*). Ezen alkalmi lapok legtöbbször általánosságban a kiállításról és a programokról közöltek híreket, de jellemzőek az aktuális eseményekről, a pavilonokról, a kongresszusokról, a kiállítás rendezőiről, valamint a vidéki ünnepségekről és a külföldi látogatottságról szóló tudósítások is.

Előadásomban az 1895-1896 között megjelenő *Millenniumi Kiállítási Értesítő* című újságot mutatom be. Elsődlegesen arra fókuszálok, hogy a lap a küldetésnyilatkozatában ígérteket mennyiben és hogyan teljesítette, miként tolmácsolta a kortársaknak az 1896-os ünnep gondolatait, eszméjét, illetve, hogy ezek a hírek 120 év távlatából visszatekintve mit jelentenek a mai olvasók számára.

Ungváry Krisztián: *Furcsa pár. Carl Lutz és Karl Pfeffer-Widenbruch levélváltásuk tükrében.*

Carl Lutz svájci diplomatát a budapesti zsidóság egyik megmentőjeként tartják számon. Budapest német parancsnoka ugyanezt a címet vindikálta magának, holott a két személy hozzáállása a kérdéshez gyökeresen eltért. Mindez leginkább abban érhető tetten, ahogyan a gettóhoz illetve a védett házakban élő üldözöttekhez viszonyultak. Lutz és Pfeffer-Wildenbruch személyesen csak 1956-tól kerültek kapcsolatba. Ebből minden jel szerint szoros barátság szövődött. Előadásomban kettejük önképét, az 1944-es Magyarországgal kapcsolatos interpretációit kívánom bemutatni a történeti tények tükrében.

Tabajdi Gábor: *Felülírt szavak. A kereszténység és a demokrácia értelmezései Magyarországon (1945-1989)*

A Magyarországon 1945 után kiépült szovjet típusú rendszer erőteljes (és többnyire egyoldalú) nyelvpolitikai küzdelmet folytatott vélt vagy valós ellenfeivel. Ugyanakkor az átmenet éveiben (1945-1948) kifejtve, majd 1956-ban villanásszerűen felsejlettek alternatív programok, kísérletet történt a történetileg terhelt közéleti fogalmak (demokrácia, kereszténység, nemzet, szabadság stb.) hazai újraértelmezésére. A kádárizmus évtizedeiben pedig a „szövetségi politika” jegyében egy sajátos, látens párbeszéd is kialakult a különböző „meghaladottnak ítélt” eszmék képviselőivel. Előadásomban ezeket a folyamatokat a magyar kereszténydemokrata hagyományhoz kötődő nyilvános és belső használatra készített szövegek elemzésével mutatom be.

[vissza a programhoz](#)

IV. szekció: Mítoszok, toposzok, kommentárok (elnök: Rózsafalvi Zsuzsanna)

Eisemann György: *A Tristan zenéje Thomas Mann elbeszélésében és Kosztolányi Dezső fordításában*

A Tristan-témának természetesen számos földolgozása, újraírása és fordítása létezik. Thomas Mann vonatkozó elbeszélése az irodalmi formának, az intermediális nyelvi hatásnak az elbeszélő és az olvasó zenei tapasztalatára, a wagneri alkotásra hivatkozásával él, melynek sajátos poétikáját a magyar fordítás, Kosztolányi Dezső munkája is kihasználni igyekszik. Egyszerre tartván szem előtt a német szöveg ajánlatait és a magyar nyelven olvasók lehetséges színházi emlékeit, a zenedráma megidézhető hangzásvilágát. A főséges-ekszztatikus jelenetek, a szerelmi halál témája az elbeszélésben mélységes, ám a pátozt nem megtagadó ironiával elegyítve kerül elénk, építve a művészeti ágak nyelvi és képzeletbeli együttműködésére, újraköltve a szöveggönyv jellegzetes fordulatait, kitérve a zenemű stílusára, előadásának és meghallgatásának jelenlét-tapasztalatára.

Tüske László: *Arisztotelész Poétikája a középkori muszlim művelődéstörténetben*

A dolgozat vázolja a Poétika keleti történetét, értelmezési keretét, s ennek következményeit, különös tekintettel a középkori iszlám filozófusainak tevékenységére.

Dalloul Zaynab: *Janus Pannonius antik reminiscenciái a Carmen pro pacanda Italia c. dicsőítőteményében.*

Részletesen megvizsgálom Janus Pannonius fenti panegyricusában az antik, reneszánsz, középkori és keresztény allúziókat, az szöveghelyek pontos beazonosításával. Ezek alapján lehet beszélni a rendkívül árnyalt kultúrtörténeti és kommentártörténeti vonatkozásokról, amely a reneszánsz neolatin költészet és szövegtérképezési hagyomány teljes egészét átszövi,

valamint hatással van Janus Pannonius teljes költői életművére. A kutatást már megkezdtem, a Mayer Gyula vezette ELTE kutatócsoport számára dolgozom, a harmadik kötetét tervezzük megjelentetni a jövő évben a Janus Pannonius összes kritikai kiadásának.

Bíró Csilla: *Coelius Gergely pálos szerzetes Énekek éneke kommentárja mint a bibliai hermeneutika egyik példája*

Az OSZK Régi Nyomtatványok Tárában őrzött *Commentaria in Cantica canticorum Salomonis* (RMK III. 3092) a 16. század első felében, Rómában élt magyar származású pálos szerzetes, Coelius Gergely munkája. A kommentár mindeszidáig nem figyeltek fel a régi magyar irodalom kutatói,

holott azon kevés korai bibliakommentárok egyike, amelyek magyar szerzőtől maradtak fenn. A terjedelmes latin nyelvű írás teljes egészében feldolgozásra vár, ehhez szeretnék hozzákezdeni új kutatási témaként. Előadásomban elsősorban a szöveg előszavát vizsgálom, mivel Énekek énekek kommentárok esetében az előszó egyfajta kulcsot jelent a bibliai szöveg értelmezéséhez. A kommentáríró itt sorolja fel azokat az alapvető interpretációs eljárásokat, amelyeket a későbbiekben használ, s itt helyezi el saját kommentárját abban a keresztény hagyományban, amely három értelmezési típus valamelyike szerint magyarázza az Énekek énekét. Coelius Gergely előszavában az alábbi, kötelezően magyarázandó elemekre tér ki: a szerző, azaz Salamon személye; az ószövetségi könyv címe; az Énekek éneke a Bibliában található egyéb énekek között; illetve az Énekek éneke szereplői milyen isteni princípiumokat jelenítenek meg. Előadásomban azt is bemutatnám, hogy az előszóban megfogalmazott értelmezési elvek hogyan jelennek meg a gyakorlatban, a bibliai szöveg egy-egy részletének elemzése során.

Sárközy Réka: Megkísérelt engesztelés

Egy rég elfeledett 1989-es dokumentumfilm előadásom témája, ez Schiffer Pál: Engesztelő c. alkotása. 1956. decemberében, a salgótarjáni sortüzet követő napokban eltűnt két nemzetőr, Hadady Rudolf és Hargitay Lajos. Pár nappal később két felismerhetetlenné torzított holttestet fogtak ki az Ipolyból. Évtizedek teltek el, és remény sem volt rá, hogy kiderüljön mi történt 1956 telén. 1989. kora tavaszán az egyik nemzetőr özvegye nyomozásba kezd, hogy megtudja az igazságot, és megtalálja férje holttestét, hogy eltemethesse végre. Emlékezők sora tesz tanúságot a filmben, minden történet közelebb visz az események megértéséhez. Elkövetők állnak szemben áldozatokkal, ez a fő oka annak, hogy az "igazság" kiderítése lehetetlen, mert az emlékezés konstrukciói mindenkinél mások, saját, a történetben játszott szerepüknek megfelelően. Minél többet tudunk meg a történetekről, annál bizonytalanabbá válik minden, és válik egyre biztosabbá az özvegy abban, hogy sosem fogja megtalálni a sírt. Engesztelési kísérlet minden interpretáció, de sem bizonyosságot, sem megnyugvást nem hoznak. Az exhumálás mégis megtörténik, egy olyan sírhelyen, amely sok emlékező tanúságának megfelel – mégis kudarccal végződik a feltárás, minden racionális ok nélkül, de igazolva az özvegy várakozását. Sosem kerülnek elő a meggyilkoltak, sírhelyük titok marad. Mindez párhuzamosan történik a budapesti, sikeres feltárási folyamattal a 301-es parcellában, jelezve azt, megtalálásukra megvolt az esély. A szereplők is tisztában vannak ezzel, érzik, történelmi pillanatot élnek át - ez is meghatározza azt az emlékezési folyamatot, melyet a film ma is hitelesen közvetít. A történettudomány kritikusan viszonyul az oral historyhoz, nem tekinti forrásnak, ez a film akár bizonyíthatná is ennek az álláspontnak az igazát - a rengeteg tanú emlékezése ellenére nem ismerhető meg a múlt, csak annak néhány lehetséges eleme válik egy történet építőkövéjévé. Mindent meghatároz az, hogy a jelenből perspektívájából miként értelmezzük újra a múltat. Forrásnak csak egy temető-skicc, és egy boncolási jegyzőkönyv tekinthető, ez kevés a "bizonyosság" megállapításához, sőt, a jegyzőkönyvet nem is láthatjuk fizikai valójában, az orvosnő emlékezetének egyik pillérje az is csupán, fizikai létezésére az elbeszélés módjából következtethetünk. Nem kerülünk közelebb a tények pontos megismeréséhez, de a különböző emlékezeti konstrukciókból ennek ellenére kirajzolódik az a világ, ahol mindez megtörténhetett, szereplőinek motivációi, az események rendjét előidéző harag, gyűlölet, félelem, igazodási kényszer, és a lelkiismereti dilemmák, amelyekből mégis pontosan megértjük azt, hogy miért és hogyan történt az, amelynek pontos kronológiája örökre titok marad. A film pedig megőrzi gesztusaikat, leleplezi hazugságaikat, elszólásaikat, a zavart, amelyet a történet felidézése okoz, további dimenziót adva ezzel a történeteknek.

[vissza a programhoz](#)

V. szekció: Kép és szöveg intermediális kapcsolata (elnök: Rózsafalvi Zsuzsanna)

Boreczky Anna: Epizódok *Apollonius* király históriájának középkori hagyományozódás-történetéből. Szövegváltozatok és képi elbeszélések

Apollonius király históriája (*Historia Apollonii regis Tyri*) a középkor egyik legkedveltebb késő-antik eredetű olvasmánya volt. A művet több mint száz latin kézirat tartotta fenn, és bekerült olyan népszerű szöveggyűjteményekbe is, mint Godefridus Viterbiensis *Pantheon*-ja, John Gower *Confessio Amantis*-a, vagy a *Gesta Romanorum* és a *Carmina Burana*. Elterjedtségét számos (részben igen

korai) népnyelvi fordítása/változata mellett német és itáliai ősnymtatványok igazolják. A *Historia Apollonii* szövegének hagyományozódás-története a mű középkori jelentőségének megfelelően régóta kutatott téma. A szövegváltozatok és fordítások feldolgozásával párhuzamosan ugyanakkor nem történt meg a mű illusztráció-történetének feltárása. Előadásomban az e témában 2013 óta folytatott kutatásaim eredményeinek első összegzésére törekszem.

Jelen ismereteink szerint középkori *Apollonius*-illusztrációk a 7-15. századból maradtak fenn, a legkorábbi narratív képsorozatot az OSZK 1000 körül készült *Apollonius pictus* kézirata tartalmazza. Előadásomban az *Apollonius*-illusztrációk bemutatásán keresztül egyrészt az *Apollonius pictus* hagyományozódás-történeti jelentőségét szeretném élesebb fénybe helyezni, másrészt a konferencia kérdésfelvetéséhez kapcsolódva arra keresem a választ, hogy a képi elbeszélés, mint a szöveg interpretációja, egyféle fordítása, mennyiben követi, hogyan árnyalja a narratíva folyamatos változásait, és hogyan befolyásolja annak recepcióját.

Patonai Anikó Ágnes: *Mozikánon. Megfilmesített magyar irodalmi művek az első világháború első felében*

Az első világháború kezdeti éveit eleinte a mozik számának növekedése, a moziipar fellendülése, a filmszakma megerősödése jellemzi Magyarországon. Ebben az időszakban a korábban lenézett, igénytelennek tartott mozi önmeghatározásának fontos elemévé válik a „kultúrmisszió” teljesítése, a közönség ízlésének alakítása és műveltségének növelése színvonalas filmekkel. Ennek egyik első lépcsője volt a klasszikus irodalmi művek megfilmesítése. Ez azonban korántsem volt egyszerű feladat: „itt nem csak arra kell ügyelni, hogy a scenárium filmszempontokból kifogástalan legyen, hanem kegyelettel kell bánni az irodalmi művel is, amelyen nagy változtatásokat tenni nem lehet és nem szabad. Irodalmi műveknek ideális scenárium az, amely az eredeti mű egész illúzióját a filmre is átviszi, és amellett meg sem hamisíthatja. Nem szabad persze szolgailag ragaszkodni az eredeti műhöz, s nem is szabad minden ötletét átvenni a film számára. A filmscenárium írójának bő szabadságai vannak az eredeti műnek filmre való átírásánál — de mindenkor szigorúan szem előtt kell tartania azt, hogy ha részleteiben nem is — de egészében mindenkor a teljes művet kell adnia. Feladata voltaképpen az, hogy képszerűvé tegye mindazt, ami az eredeti műben van, illetőleg képekben kifejezhetővé azt, amit az író szavakkal fejezett ki” (Korda Sándor, *Hogyan kell mozidarabot írni? SZÍNHÁZI ÉLET* 1916/46. sz. 86-87.) A kérdés tehát az, hogyan, milyen magyar irodalmi művekből épül fel az a kánon, amelyet a megfilmesíthetőség (és nem utolsó sorban az eladhatóság) szabályai szerint alakítanak ki a világháborús állapotok közepette, és hogyan viszonyultak ezek a filmek az eredeti alkotásokhoz.

Csillag Katalin: *Képfordítás*

A képi kifejezés ősidőktől fogva az emberi információ-átadás eszköze – csakúgy, mint a szó, a beszéd. Lehetőségeit tekintve egyedisége okán azonban lényegesen korlátozottabb hatással bír, mint a verbális kommunikáció, hiszen a kép hosszú ideig reprodukálhatatlan volt. A képi kommunikáció hatásainak bővüléséhez nagyban hozzájárult számos technikai kísérlet, próbálkozás után a fotográfia megjelenése. A fotográfálás alapvetően a külvilág mechanikus leképezése az ember közvetlen beavatkozása nélkül. A fényképezés alkalmazásával vált lehetővé a látvány, az emlékek rögzítésének az a módja, amely időtlenné tette az ábrázolt tárgyakat, személyeket, eseményeket az egyéni és kollektív emlékezet számára. A képet alkotó elemek a kép készítésének pillanatában konkrét szituációban rögzülnek; a képkötő elemek (és összességük) pozíciója, a kép szerkezete ettől kezdve állandó. A képek által közvetített (megőrzött) információ pontos értelmezése szorosan kapcsolódik a verbális kommunikációhoz. A az ábrázolás tárgyának szavakkal (is) történő megfogalmazása (minimálisan a képek címe) az értelmezés mélyebb szintjét, az azonosítható és állandó jelentést teszi lehetővé.

Rendkívül fontos szerepe volt a képi kommunikáció előretörésében a változatlan formában történő sokszorosíthatóságnak. A fotográfia önmagában is lehetővé teszi a kép gyakorlatilag határtalan sokszorosítását: egy-egy negatívról elvileg korlátlan számú s elvileg azonos kópia készülhet. Ezt lehetőséget a fényképek nyomtatásban történő sokszorosítása többszörös hatványra emelte. A pontosan megismételhető (fény)kép, képi tudósítás azonban a hozzá kapcsolódó értelmezések, nyelvi megközelítések, kontextusba helyezések révén a világ különböző pontjain eltérő megközelítésekkel bírhat, ugyancsak eltéréseket eredményezhet ugyanazon a kultúrkörön belül az időbeli távolság is. Az utóbbi évtizedekben például az ilyen típusú problémák közelítésére a szemiotika tudománya. A vizuális kifejezések világában a tényekről szóló tudósítás alapfeltétele az élethűség. Az adott pillanatban egy eseményről szóló elfogadott beszámoló (vö. „egy kép többet ér ezer szónál”) mindig fontosabb, mint az esemény – hiszen nem az esemény, hanem a róla szóló

szimbolikus tudósítás alapján gondolkodik és cselekszik az emberiség döntő része. Egy kép jelentése dekódolása, ha úgy tetszik: *fordítása* révén megváltozhat, akár önmaga ellentétébe is fordulhat. Ez kissé anakronisztikus a „kép = konkrét rögzített kifejezés” premisszát alapul véve – de a mai tendenciák a tradicionális folyamatok ellentettjét is mutatják. Megváltoztathatóak, eltorzíthatóak az eredeti, képi jelentés elemei is. Ezt napjainkban a sajtófotó területén érhetjük leggyakrabban tetten. A kommunikáció-kutatás és a politikaelmélet egyik fontos témája ez. Az előadás e kettősséget kívánja körbejárni: a fénykép abszolút előnyeként elkönyvelt valóság-hűség, s az *azonos formában történő* korlátlan sokszorosíthatóság a kép verbális megközelítései során miként eredményezhet eltérő értelmezéseket.

Vasné Tóth Kornélia: *Képbe karcolt költészet: egy Kosztolányi-vers ex librisen*

Az illusztráció kettős természetű, ontológiai státusához nemcsak műalkotás mivolta tartozik, az irodalom és a képzőművészet médiumát egyaránt és együttességében feltételezi. Illusztrálás során – a verbális médium képi médiumba való áttevődése, átírása, a képátvitel révén – az alkotó, a mű és a befogadó vonatkozásában összetett viszonyháló, értelmezési rendszer teremődik. A képek értelmezésekor a gadameri ontológiai hermeneutika olvasás-fogalma valósul meg. A helyzet bonyolultságát mutatja, hogy az alkotó és a befogadó képi kódrendszere nem azonos. Az illusztrátor a képi tradíció elemeiből válogat, ideértve az irodalmi mű korábbi illusztrációit, saját képi világa kódjait is. A befogadó viszont a művész által megalkotott konkrét illusztráción keresztül érzékeli a képi tradíciót, melyet az ikonikus kód – a vizuális felismerés – szintjén értelmez. E folyamat során, mű és befogadó dialógusából bomlik ki a jelentés. Ha a kép a szöveggel együtt szerepel, az írott nyelvi forma is kódoló tényezővé lesz – a kép részeként, a kép elemeivel közvetlen kölcsönhatásban. Ezt az összetett viszonyhálót vizsgáljuk a következőkben Kosztolányi Dezső: Októberi táj c. verse kapcsán, mely 1935-ben íródott, a halála előtti évben. A Számadás c. ciklusban jelent meg, a Negyven pillanatkép 15. darabja. A verset illusztráló – 2016-ban, rendelésemre készült – ex libris, Baranyai Ferenc grafikus alkotása a kép nyelvére való átírás, transzmisszió egy különleges esete. A szöveg láthatóvá tétele révén az interpretáció új módjait hívja elő szöveg és kép egymásra hatása, a két médium interreferenciális viszonya (ennek metonimikus és szinekdotikus irányai), a szövegbeli, ill. a kép által reprezentált szándék, az írott nyelvi és az ikonografikus kód elemei közti kapcsolat. A vizuális literáció során megvalósul a képpé vált szöveg kétirányú olvasata, az ex libris sajátos műfaji, leképzésbeli jellemzőin, vizuális lehetőségein keresztül. A cél: a vizualizált szöveg, a reprezentáció lehetséges percepciói közül megtalálni a helyes – a művész intenciójának megfelelő – percepciót.

Miksz Péter: Esemény és poszthumán - Kassák Lajos: Misilló királysága című művében

Előadásomban Kassák Lajos regényét kívánom értelmezni a címben említett két fogalom mentén. Vizsgálódásomban ezen fogalmak összjátékát modellezem oly módon, hogy választ keresek arra a kérdésre, hogy az eseménytől, miképp jut(hat)unk el a poszthumán állapotig. Milyen hatóerő foglaltatik az esemény megtörténtségében, ami poszthumán státuszt eredményez. A kérdés sikeres megválaszolásához a regény rekurzív szerkezetét kívánom alapul venni, miszerint Kassák művében a büntetéssel, mint ismétlődő eseménnyel van dolgunk. Lavicskáné megbüntetési férjét, Misilló nyomorék voltával bünteti anyját, Misillót bünteti Anyica, Anyicát pedig megöli szerelme, Kristóf. Kristóft elviszik a csendőrök, Misilló pedig megbolondul szerelme elvesztése miatt és eltűnik a természetben, ami fantasztikus hangoltságot ad a történetnek. Az említett megformáltságból látható, hogy a regény struktúráját a büntetés és a vele összefüggő trauma alakítja. Ennek jelölője Misilló múltába, amit egy gyermekkori baleset következtében kap. Ez a protézis, mint a trauma anyagi reprezentánsa meghatározza Misilló identitását, poszthumán állapotot idézván elő, ami a regény kezdetétől fogva meghatározza Misilló egzisztenciáját, melynek értelmében quasi marionettként él. A protézis képtelen követni testének változását, ezért - elavulása miatt - folyamatosan újra kell tervezni. Mindebből adódóan célom, hogy bemutassam, Kassák regényét a folyamatos újrateremtés, a büntetés és az értékvesztés folyamatos visszatérése, narratívába emelése határozza meg, amitől elidegeníthetetlen az esemény, valamint vonzatának egyidejűsége.

Vizsgálódásomban tájékozási pontokként adódnak Celia Lury; M. Smith & J. Mora; Benkő Krisztián valamint Reinhart Koselleck szövegei.

Tasnády Attila: A Képcsarnok Vállalat szépirodalmi témájú metszetei 60-as években

Az Országos Széchényi Könyvtár Kisnyomtatvány- és Plakáttára grafikai metszeteket is gyűjt. Az 1945 utáni anyagrész jórészt a Képcsarnok Vállalat által kiadott és kötelespéldányként a könyvtár részére elküldött darabokból áll. Jelen előadás e több mint tízezer metszetből álló gyűjtemény

kutatásához kapcsolódik. A konferencia témájához igazodva – „Fordítás, tolmácsolás, értelmezés” – ezen az anyagon belül a szépirodalom és a képzőművészet kapcsolatát szándékozik vizsgálni az 1959 és 1968 között készült művekre összpontosítva. Milyen lehetőségei voltak a művészeknek egy szöveg képi értelmezésére, egy szépirodalmi mű grafikai eszközökkel való tolmácsolására, az irodalmi nyelv vizuális nyelvre való fordítására a kor viszonyai között? Vajon az évi több száz grafika mekkora része hozható közvetlenül összefüggésbe szépirodalmi szövegekkel? Mely grafikusművészek voltak nyitottak e művészeti ág iránt? Az egyetemes és a magyar irodalomból mely művek és alkotók bukkannak fel, van-e kitekintés a kortársakra? Mekkora teret engedett a szocialista vállalat ideológiai elkötelezettsége és üzletpolitikája, az olyan nagy, hagyományos művészi témáknak, mint a Biblia vagy a görög mitológia? A grafikai metszetek és az irodalmi művek viszonyában lehet-e alá- illetve fölérendeltségről beszélni, megkülönböztetve a szöveg elsődlegességét feltételező, könyvekhez készült illusztrációkat az „önállósodott” és szuverénnek tekinthető műalkotásoktól, ahol az írás már inkább csak ihletforrás, kiindulópont? Az egyes műalkotások és alkotóik példája nyomán kísérlet történik ilyen és hasonló kérdések megválaszolására.

[vissza a programhoz](#)

[Kapcsolódó blogbejegyzések](#) [6]

2016/11/22 - 11:38

Forrás webcím: <https://oszk.hu/rendezvenyek/forditas-tolmacsolas-ertelmezes-tudomanyos-ulesszak>

Hivatkozások:

- [1] http://www.oszk.hu/tudomanyos_muhelyek
- [2] <http://www.oszk.hu/content/idoszaki-kiallitasok>
- [3] <http://www.oszk.hu/beiratkozas>
- [4] https://oszk.hu/sites/default/files/plakat_tud_ulesszak.pdf
- [5] <https://www.facebook.com/events/219568151799055/>
- [6] <http://nemzetikonyvtar.blog.hu/tags/ulesszak2016>
- [7] <https://oszk.hu/category/foszotar-es-pozicionalo/hirek>
- [8] <https://oszk.hu/category/foszotar-es-pozicionalo/rendezvenyek>